

PAMASTYMAI APIE PAVASARIO LYGIADIENĮ

Senovėje tikėta, kad pavasario šilumą ant sparnų atneša paukščiai. Dėl to matyt dauguma pavasario švenčių tebeturi paukščių vardus. Trumpai prisiminkime:

Kovo 22 d., sekmadienį 11.00 val. Pavilnių ir Verkių regioninių parkų direkcija organizavo pažintinį pėsčiųjų žygį Pavilnių regioninio parko Tuputiškių kraštovaizdžio draustinio bei Pūčkorių apylinkėmis. Po žygio, 13.00 val. ant Pūčkorių piliakalnio paminėta buvo ir Pavasario lygiadiens.

- Vasario 24 d. – Vieversio diena. (krikščioniška-šv. Motiejaus) Jei parskrisdavo anksčiau lauk atšalimo. Tą dieną nedirbdavo darbu, nesijodavo miltų, nei grūdų, nešukuodavo galvos (kad vištos daržų neiškapstyti).

- Kovo 4 d. – Kovarnių, Varnėnų (šv. Kazimieras) –aiškus pavasaris būdavo, tą dieną vieversys išgieda visą giesmę, todėl tirpsta sniegas. Lukiškių aikštėje nuo seno vykdavo garsi Kaziuko mugė su namų darbo prekėmis : statinės, kubilai, geldos, grėbliai, audiniai, juostos, mediniai žaislai vaikams , kepiniai.

Kovo 10 d. – 40-ties paukščių diena, kad tiek parskrenda ir parneša pavasarį (krikščionybė – 40-ties kankinių)

- Kovo 19 d. – Pempės diena , Jau parskrenda gandras ir ant uodegos parneša kielę, kuri pabaigs iškapstyti paskutinius ledus nuo visų balų.

- Kovo 25 d. Bloviesčiai, kada ir meška jau pakyla iš savo guolio. Tą dieną valstietis keldavo vaises, į kurias kviesdavo kaimynus, Dažniausiai valgydavo virtus pyragėlius (šaltanosius), kepėdavo gandro pyragus Gandro kultas plačiai žinomas įvairiuose tikėjimuose: jei apsigyvens sodyboje gandras , tai busias geras javų derlius, tikėjo kad tai šventas paukštis nešas žmonėms laimę ir pan.

Gandralizdžio kėlimas būdavo viso kaimo šventė, kuri ir šiandien galėtų tapti kaimo ar miestelio bendruomenės švente.

- Pavasario pradžia tai buvo džiaugsmo, derliaus , meilės šventės. Vyravo deivės Žemynos kultas .

Šiais metais pavasario lygiadienis buvo kovo 20-ąją. Jau devintą kartą šį pavasarinį gamtos virsmą vilniečiai šventė ant Pūčkorių piliakalnio. Pasidalinsiu trumpais pastebėjimais apie šią gamtos šventę, kurią tuos devynis pavasarius man ir tenka rengti.

Visas lietuvių gyvenimas, darbas ir kūryba buvo susiję su Gamta. Lietuviui Žmogaus gyvenimas tolygus Gamtos gyvenimui. Rengdama kalendorines šventes, visų pirma vadovavausi šia nuostata. Pavilnių regioniniame parke, netoli gražuolės Vilnelės dėmesį patraukė seniausius istorinius laikus menantis Pūčkorių piliakalnis, kuriame gyventa nuo pirmųjų mūsų eros amžių. Visai negiliai, po 10-15 cm. storio dirvožemio sluoksniu, aptikta lipdytos, nežymiai brūkšniuotos keramikos šukių, geležinis pjautuvas, akmeninio grindinio liekanos. Tik už kelių šimtų metrų būta akmens amžiaus stovyklavietės, o visai šalia garma švarus, skaidrus šaltinis. Graži, bet pamiršta vieta buvo ankstesniaisiais metais, nors netoliese judriu keliu skuba mašinos. Kilo mintis surengti ant Pūčkorių piliakalnio pirmąją pavasario šventę – Lygę. Džiaugiuosi, kad per šiuos metus šventėje dalyvavo daug jaunų žmonių: studentai, moksleiviai, pėsčiųjų žygių

dalyviai, kiti senųjų tradicijų puoselėtojai. Kasmet į šventę atvyksta Aukštutinio Pavilnio gyventojai, vaikų klubo „Raitija“ dalyviai, vedami Liudo Augaičio. Vieni atjoja raiti, kiti – važiuoti ratuose, o tretį pėsti, tarsi kaip senovėje. Kasmet apeigas, dainas, šokius veda senųjų tradicijų puoselėtojai: apeigų folkloro grupė „Kūlgrinda“ (vadovai I. Ir J. Trinkūnai), jiems padeda liaudies dainų klubo „Raskila“ dalyviai.

Kuriant pirmuosius scenarijus bandžiau prisiminti ką veikė mūsų tolimi protėviai tuo metų laiku, kada diena susilygina su naktimi. Jie gyveno darnoje su gamta, jie pastebėdavo menkiausius pavasario pranašus, jausdavo Saulės ratą danguje. Iš atskirų žinomų elementų atkūrėme senosios kultūros vaizdą pavasario virsme: Vandens pagerbimą, naujos pavasario Ugnies uždegimą, prisilietimą prie Žemės, supimąsi ir , žinoma, viską lydi dainos, žaidimai, rateliai, šokiai.

Šiandien , kovo 22 d. vidudienį prie piliakalnio prigūžėjo daugybė vilniečių, prisijungė didžiulis būrys pėsčiųjų žygio dalyvių. Šventę pradėjome Vandens pagerbimu. Šaltinį papuošėme žilvičiais, žaliomis beržų šakelėmis. Šventės dalyviai sustoję abipus šaltinio, laistėsi vandeniu, prausėsi, iš delno į delną pildami vandenį labinasi :“Atėjom pasisveikinti geru žodeliu ir palaistyti baltų rankelių tyru vandenėliu“. „Kūlgrindos“ ansamblis dainavo: „Pavasaris, pavandenis plovė vanduo kalnus, klonis...“. Daina neskubi, tarsi šilumos, saulės, pavasario šaukimas. Net 19 a. , ypač Vilniaus apylinkėse, dar buvo išlikęs šis paprotys. Baigiant tirpti sniegui , susirinkdavo jaunimas, išeidavo į lauką ar mišką ar kaimo pradžią garsiai dainuodavo, tęsdami melodiją be žodžių ir šaukdavo „skalsa“ Tai buvo magiška priemonė priešaukti pavasario atšilimą, laukų darbų pradžią, gerus skalsius metus. Ilgai šias tradicijas išlaikė Lydos krašto lietuviai. ir kitur.

O ir vanduo nepaprastas, ir šaltinis srūva iš rytų, nuo gretimų kalvų plūste plūsta tirpsmo vanduo, pieva prieš piliakalnį jau pradžiūvusi, o šiauriniuose šlaituose, medžių paunksmėje daugybė balto sniego. Akivaizdi dviejų pradų kova: žiema – pavasaris, naktis – diena, ugnis – vanduo. Šaltinio puošimas kadagio, žilvičių šakelėmis yra labai senas paprotys.

VERBA – Iš miško parsinešdavo verbų- kadagio ir žilvičių šakelių. , tai magiška žalioji šakelė, kuri suteikia augumo , gyvybės jėgų, apsaugo nuo ligų. Per Velykas verbas dėdavo ant kapų, kaip apsaugos , švarinimo priemonė. Net upelio vanduo pagerėdavo įbedus po šalelę abipus . tai gilus žmonių tikėjimas žalios šakelės šventumu. Tai pagoniškasis medžių kultas, visoje Europoje buvo garbinami per pavasario šventes anksčiausiai pradedantys rodyti gyvybės ženklus medžiai: blindė (turi moteriškų sporų, mitologinėj tautosakoj pasakojam a, kad Blindė buvo nepaprastai vaisinga moteris pavirtusi medžiu) žilvitis (turi vyriškų sporų) , , kurie išleidžia pumpurus,kačiukus“, juose susikaupusi gyvybės, augimo, vaisingumo jėga. Žilvitis buvo laikomas nepaprastas, o šventas medis kilęs iš žmogaus. Tautosakoje sakoma, kad žilvitis yra išaugęs iš slaptai nužudyto ir pakasto žmogaus, iš jo padaryta birbynė kalba žmogaus balsu.

Pagerbę šaltinio vandenį užkopėme ant Piliakalnio viršaus. Gražu žiūrėti, kaip mušant būgną, ilga žmonių virtinė nusitęsė nuo šaltinio iki piliakalnio viršūnės. Ant aukštojo kalno aukure uždegėme naują pavasario ugnį ir atlikome Ugnies pagerbimo apeigas. Ansamblis atliko giesmes Gabijai, Žemynai, Perkūnui. Ugnį „pamaitinome“ druska, grūdais, nuliejome šlakelį giros. Nedidelė viršutinė piliakalnio aikštė vos sutalpino šventės dalyvius, kurie pajunta nuostabų bendrumo jausmą gerdami iš vieno kaušo apeiginio gėrimo. Įspūdį sustiprino bendra giesmė „Dijūta kalnali, dijūta kalnali...“. Niekas neskubėjo į namus, pasijutome vieninga bendruomene, puoselėjančia seniausias protėvių tradicijas.

O į pakalnę verčiamės „kūliais per galvą“, kiekvienas norime priliesti, tarsi

„pabudinti“ dar sustingusią Žemę, suteikti jai stiprybės. Papėdėje jau dega šventinis laužas, pakabintos sūpuoklės. Tai laikas, kai reikia pradėti suptis. Sūpuoklėmis supdavosi iki pat Rasų šventės. Šioje šventės dalyje kiekvienas randa sau malonų pasibūvimą: vieni supasi, kiti šoka prie laužo grojant armonikai, tretį žaidžia pavasarinius žaidimus (pvz. „Tridanciu joti“), ketvirti važinėja su žirgais po vaizdingas Pūčkorių apylinkes. Papasakoju susirinkusiems apie šių vietovių gamtos ypatumus, netolimoje praeityje stovėjusius malūnus, popieriaus fabrikus, net LDK laikus menančią Pūčkorių patrankų liejyklą. Jau sutemo, o prie laužo dar skamba mūsų senosios, gražiosios dainos.

Nepamiršome dar vieno papročio: vartymosi. Kiekvienas vertėsi per kartį ar tiesiai ant žemės-linksma buvo visiems. Manyta, kad žiemos pabaigoje žemė seanti nusilpusi ir jai reikalinga pagalba. Tuo metu žmonės voliojasi, verčiasi kūliais norėdami žemei perduoti savo gyvybės jėgas, kad ji atsibustų, sužaliuotų ir tada duotų žmogui vaisių. Kaip viskas paprasta ir gražu. Su koku malonumu visi vartosi-gražu žiūrėti. (ir nebrangu, ir nieko nekainuoja). Žemaitijoje, pasak M. Valančiaus, nutirpus sniegui, pavasario sutikti į paskirtą vietą jodavo raiti vaikinai. Ten pasidalydavo į du būrius, kuriems vadovavo po vieną stiprų vaikina. Tarp dviejų būrių vykdavo grumtynės. Pritaikėme šį paprotį Pavasario lygės šventėje ir žaidėme „Tridanciu joti“ (tik jau be žirgų).

Dar ilgai jaunimas suko ratelius, dainavo, šildėsi prie ugnelės, gėrė atsineštą arbatą, vaišinosi.

Šiais metais gražios, pavasarinės šventės niekas neparėmė. Nenorėjau, kad jau tradicija tapusi šventė sunyktų. Vilniečiai pamėgo šventes gamtoje, kurių labai trūksta miesto žmogui. Džiaugiuosi, kad be jokio atlygio, sutiko tęsti tradicijas apeigų folkloro grupė „Kūlgrinda“, jaunieji Romuviečiai, Lietuvių etninės kultūros draugija. Tikiuosi, kad ir kitąmet pavasarinio virsmo metu, susitiksime prie Pūčkorių piliakalnio.

- Vasario 24 d. – Vieversio diena. (krikščioniška-šv. Motiejaus) Jei parskrisdavo anksčiau lauk atšalimo. Tą dieną nedirbdavo darbu, nesijodavo miltų, nei grūdų, nešukuodavo galvos (kad vištos daržų neiškapstyti).
- Kovo 4 d. – Kovarnių, Varnėnų (šv. Kazimieras) – aiškus pavasaris būdavo, tą dieną vieversys išgieda visą giesmę, todėl tirpsta sniegas. Lukiškių aikštėje nuo seno vykdavo garsi Kaziuko mugė su namų darbo prekėmis: statinės, kubilai, geldos, grėbliai, audiniai, juostos, mediniai žaislai vaikams, kepiniai.
- Kovo 10 d. – 40-ties paukščių diena, kad tiek parskrenda ir parneša pavasarį (krikščionybė – 40-ties kankinių)
- Kovo 19 d. – Pempės diena, Jau parskrenda gandas ir ant uodegos parneša kielę, kuri pabaigs iškapstyti paskutinius ledus nuo visų balų.

- Kovo 25 d. Bloviesčiai, kada ir meška jau pakyla iš savo guolio. Tą dieną valstietis keldavo vaišes, į kurias kviesdavo kaimynus, Dažniausiai valgydavo virtus pyragėlius (šaltanosius), kepdavo gandro pyragus Gandro kultas plačiai žinomas įvairiuose tikėjimuose: jei apsigyvens sodyboje gandas, tai busias geras javų derlius, tikėjo kad tai šventas paukštis nešas žmonėms laimę ir pan.

Gandralizdžio kėlimas būdavo viso kaimo šventė, kuri ir šiandien galėtų tapti kaimo ar miestelio bendruomenės švente.

- Pavasario pradžia tai buvo džiaugsmo, derliaus, meilės šventės. Vyravo deivės Žemynos

kultas .

Šiais metais pavasario lygiadienis buvo kovo 20-ąją. Jau devintą kartą šį pavasarinį gamtos virsmą vilniečiai šventė ant Pūčkorių piliakalnio. Pasidalinsiu trumpais pastebėjimais apie šią gamtos šventę, kurią tuos devynis pavasarius man ir tenka rengti.

Visas lietuvių gyvenimas, darbas ir kūryba buvo susiję su Gamta. Lietuviui Žmogaus gyvenimas tolygus Gamtos gyvenimui. Rengdama kalendorines šventes, visų pirma vadovavausi šia nuostata. Pavilnių regioniniame parke, netoli gražuolės Vilnelės dėmesį patraukė seniausius istorinius laikus menantis Pūčkorių piliakalnis, kuriame gyventa nuo pirmųjų mūsų eros amžių. Visai negiliai, po 10-15 cm. storio dirvožemio sluoksniu, aptikta lipdytos, nežymiai brūkšniuotos keramikos šukių, geležinis pjautuvas, akmeninio grindinio liekanos. Tik už kelių šimtų metrų būta akmens amžiaus stovyklavietės, o visai šalia garma švarus, skaidrus šaltinis. Graži, bet pamiršta vieta buvo ankstesniaisiais metais, nors netoliese judriu keliu skuba mašinos. Kilo mintis surengti ant Pūčkorių piliakalnio pirmąją pavasario šventę – Lygę. Džiaugiuosi, kad per šiuos metus šventėje dalyvavo daug jaunų žmonių: studentai, moksleiviai, pėsčiųjų žygių dalyviai, kiti senųjų tradicijų puoselėtojai. Kasmet į šventę atvyksta Aukštutinio Pavilnio gyventojai, vaikų klubo „Raitija“ dalyviai, vedami Liudo Augaičio. Vieni atjoja raiti, kiti – važiuoti ratuose, o tretį pėsti, tarsi kaip senovėje. Kasmet apeigas, dainas, šokius veda senųjų tradicijų puoselėtojai: apeigų folkloro grupė „Kūlgrinda“ (vadovai I. Ir J. Trinkūnai), jiems padeda liaudies dainų klubo „Raskila“ dalyviai.

Kuriant pirmuosius scenarijus bandžiau prisiminti ką veikė mūsų tolimi protėviai tuo metų laiku, kada diena susilygina su naktimi. Jie gyveno darnoje su gamta, jie pastebėdavo menkiausius pavasario pranašus, jausdavo Saulės ratą danguje. Iš atskirų žinomų elementų atkūrėme senosios kultūros vaizdą pavasario virsme: Vandens pagerbimą, naujos pavasario Ugnies uždegimą, prisilietimą prie Žemės, supimaši ir , žinoma, viską lydi dainos, žaidimai, rateliai, šokiai.

Šiandien , kovo 22 d. vidudienį prie piliakalnio prigūžėjo daugybė vilniečių, prisijungė didžiulis būrys pėsčiųjų žygio dalyvių. Šventę pradėjome Vandens pagerbimu. Šaltinį papuošėme žilvičiais, žaliomis beržų šakelėmis. Šventės dalyviai sustoję abipus šaltinio, laistėsi vandeniu, prausėsi, iš delno į delną pildami vandenį labinasi :“Atėjom pasisveikinti geru žodeliu ir palaistyti baltų rankelių tyru vandenėliu“. „Kūlgrindos“ ansamblis dainavo: „Pavasaris, pavandenis plovė vanduo kalnus, klonis...“. Daina neskubi, tarsi šilumos, saulės, pavasario šaukimas. Net 19 a. , ypač Vilniaus apylinkėse, dar buvo išlikęs šis paprotys. Baigiant tirpti sniegui , susirinkdavo jaunimas, išeidavo į lauką ar mišką ar kaimo pradžią garsiai dainuodavo, tęsdami melodiją be žodžių ir šaukdavo „skalsa“ Tai buvo magiška priemonė priešaukti pavasario atšilimą, laukų darbų pradžią, gerus skalsius metus. Ilgai šias tradicijas išlaikė Lydos krašto lietuviai. ir kitur.

O ir vanduo nepaprastas, ir šaltinis srūva iš rytų, nuo gretimų kalvų plūste plūsta tirpsmo vanduo, pieva prieš piliakalnį jau pradžiūvusi, o šiauriniuose šlaituose, medžių paunksmėje daugybė balto sniego. Akivaizdi dviejų pradų kova: žiema – pavasaris, naktis – diena, ugnis – vanduo. Šaltinio puošimas kadagio, žilvičių šakelėmis yra labai senas paprotys.

VERBA – Iš miško parsinešdavo verbų- kadagio ir žilvičių šakelių. , tai magiška žalioji šakelė, kuri suteikia augumo , gyvybės jėgų, apsaugo nuo ligų. Per Velykas verbas dėdavo ant kapų, kaip apsaugos , švarinimo priemonė. Net upelio vanduo pagerėdavo įbedus po šalelę abipus . tai gilus žmonių tikėjimas žalios šakelės šventumu. Tai pagoniškasis medžių kultas, visoje Europoje buvo garbinami per pavasario šventes anksčiausiai pradedantys rodyti gyvybės

ženklus medžiai: blindė (turi moteriškų sporų, mitologinėj tautosakoj pasakojam a, kad Blindė buvo nepaprastai vaisinga moteris pavirtusi medžiu) žilvitis (turi vyriškų sporų) , , kurie išleidžia pumpurus,kačiukus“, juose susikaupusi gyvybės, augimo, vaisingumo jėga. Žilvitis buvo laikomas nepaprastas, o šventas medis kilęs iš žmogaus. Tautosakoje sakoma, kad žilvitis yra išaugęs iš slaptai nužudyto ir pakasto žmogaus, iš jo padaryta birbynė kalba žmogaus balsu. Pagerbę šaltinio vandenį užkopėme ant Piliakalnio viršaus. Gražu žiūrėti, kaip mušant būgną, ilga žmonių virtinė nusitęsė nuo šaltinio iki piliakalnio viršūnės. Ant aukštojo kalno aukure uždegėme naują pavasario ugnį ir atlikome Ugnies pagerbimo apeigas. Ansamblis atliko giesmes Gabijai, Žemynai, Perkūnui. Ugnį „pamaitinome“ druska, grūdais, nuliejome šlakelį giros. Nedidelė viršutinė piliakalnio aikštė vos sutalpino šventės dalyvius, kurie pajunta nuostabų bendrumo jausmą gerdami iš vieno kaušo apeiginio gėrimo. Įspūdį sustiprino bendra giesmė „Dijūta kalnali, dijūta kalnali...“. Niekas neskubėjo į namus, pasijutome vieninga bendruomene, puoselėjančia seniausias protėvių tradicijas.

O į pakalnę verčiamės „kūliais per galvą“, kiekvienas norime priliesti, tarsi „pabudinti“ dar sustingusią Žemę , suteikti jai stiprybės. Papėdėje jau dega šventinis laužas, pakabintos sūpuoklės. Tai laikas, kai reikia pradėti suptis. Sūpuoklėmis supdavosi iki pat Rasų šventės. Šioje šventės dalyje kiekvienas randa sau malonų pasibūvimą: vieni supasi, kiti šoka prie laužo grojant armonikai, treči žaidžia pavasarinius žaidimus (pvz. „Tridanciu joti“), ketvirti važinėjasi su žirgais po vaizdingas Pūčkorių apylinkes. Papasakoju susirinkusiems apie šių vietovių gamtos ypatumus, netolimoje praeityje stovėjusius malūnus, popieriaus fabrikus , net LDK laikus menančią Pūčkorių patrankų liejyklą. Jau sutemo, o prie laužo dar skamba mūsų senosios, gražiosios dainos.

Nepamiršome dar vieno papročio: vartymosi. Kiekvienas vertėsi per kartį ar tiesiai ant žemės-linksma buvo visiems. Manyta, kad žiemos pabaigoje žemė seanti nusilpusi ir jai reikalinga pagalba. Tuo metu žmonės voliojasi, verčiasi kūliais norėdami žemei perduoti savo gyvybės jėgas, kad ji atsibustų, sužaliuotų ir tada duotų žmogui vaisių. Kaip viskas paprasta ir gražu. Su koku malonumu visi vartosi-gražu žiūrėti. (ir nebrangu, ir nieko nekainuoja). Žemaitijoje , pasak M. Valančiaus , nutirpus sniegui, pavasario sutikti į paskirtą vietą jodavo raiti vaikinai. Ten pasidalydavo į du būrius, kuriems vadovavo po vieną stiprų vaikiną. Tarp dviejų būrių vykdavo grumtynės. Pritaikėme šį paprotį Pavasario lygės šventėje ir žaidėme „Tridanciu joti“ (tik jau be žirgų).

Dar ilgai jaunimas suko ratelius, dainavo, šildėsi prie ugnelės, gėrė atsineštą arbatą, vaišinosi.

Šiais metais gražios, pavasarinės šventės niekas neparėmė. Nenorėjau, kad jau tradicija tapusi šventė sunyktų. Vilniečiai pamėgo šventes gamtoje, kurių labai trūksta miesto žmogui. Džiaugiuosi, kad be jokio atlygio, sutiko tęsti tradicijas apeigų folkloro grupė “Kūlgrinda”, jaunieji Romuviečiai, Lietuvių etninės kultūros draugija. Tikiuosi, kad ir kitąmet pavasarinio virsmo metu, susitiksime prie Pūčkorių piliakalnio.

Nijolė Balčiūnienė